

JOSEP-VICENT
FERRE
DOMÍNGUEZ

L'EXILI

D'UNA AGUSTINA ESCRIPTORA

al monestir bocairentí

En la història del monestir de les monges agustines de Bocairent no és massa freqüent trobar religioses professes d'altres convents que es mudaren ací de manera definitiva, a més de les considerades com a fundadores. De les notícies que tenim fins ara, ja que encara ens resta pendent de finalització una investigació sobre els anys anteriors a la Guerra de Successió, n'hem trobat tres.

La primera, sor Josefa Maria Selma, va arribar el 19 de desembre de 1795. Era religiosa de cor o vel negre i havia professat en el monestir de L'Esperança de València, casualment la casa d'origen de les monges que van iniciar la vida contemplativa a Bocairent. Quan es va incorporar, el convent valencià va haver de pagar les corresponents 500 lliures de dot, com si fóra una novícia que feia els vots solemnes. L'aportació es va invertir en abonar determinats deutes que tenia la comunitat, en un moment en què, després d'haver fet una inversió important en la reconversió agrícola de les tres heretats de la serra (Mas de Galbis, L'Ansarí i la Casa Nova), el convent es va dedicar a reformar l'hort propi, abanclar-lo, igualar el terreny, reomplir-lo de terra de qualitat, plantar oliveres, transformar trossos de secà en horta, fer calçades, senderols i sèquies per al reg... Tots els treballs anteriors li van produir, segons l'acta de la visita realitzada per un superior de l'Orde, l'1 de gener de 1796, un dèficit de més de 553 lliures, al qual va haver de fer front amb l'aportació econòmica de la monja nouvinguda.¹

Trenta anys després, segurament el 8 de febrer de 1825, va ser traslladada, des del convent agustiniana recol·lecte de la Presentació de València, sor Teresa Mònica del Espíritu Santo, la qual en el monestir bocairentí va rebre el nom de sor Maria Mònica Climent, segurament per no confondre-la amb una altra monja, sor Teresa Mònica Giner, que havia professat l'any 1823. També la casa d'origen es va fer càrrec del pagament del dot i aliments de la nova religiosa, amb un vitalici per un capital total de 900 lliures; així, cada tres de febrer el convent valencià pagava al d'ací una pensió anual de 45 lliures.² En aquest segon cas, es tractava d'una agustina que pertanyia a un moviment diferent, les recol·lectes, tot i que en eixa època encara estaven sota el mandat del mateix general, ja que la independència total es va produir el 1912; desconeixem el motiu del canvi de convent, tot i que podia deure's a qüestions personals, de convivència o de salut, o a alguna circumstància relacionada amb les conseqüències de les convulsions internes produïdes en els monestirs en l'època del trienni liberal (1820-1823).

Finalment, la darrera va ser sor Celia García Merinero, que va arribar a Bocairent l'any 1992, on va ser priora des de 1998 fins al tancament del convent, on encara resideix, en l'any 2004. La seua arribada cal interpretar-la en el context de l'enviament de monges d'altres cases, a fi d'atendre les germanes ancianes i malaltes i mantenir viva la comunitat. Amb tot, fou l'única que es va arrelar-hi, ja que les altres religioses sols van estar de manera temporal o provisional.

1.- ARXIU REGNE VALÈNCIA, *Clero, llibre núm.* 1995, f. 12 r. i 115 v.

2.- ARXIU AGUSTINS PROVÍNCIA CASTELLA, *Registro Mayor de la Provincia de la Corona de Aragón del Orden de N.P.S. Agustín de la Regular Observancia. Tomo 5. Año 1786, f. 268 r.*

En aquest article anem a presentar un breu estudi sobre sor Josefa Mª Selma i les circumstàncies que degueren conduir-la a la vila de la Mariola. Nascuda a Algemesí, podia tenir 44 o 45 anys quan va arribar al convent agustinià calçat de Bocairent. Com ja hem dit, procedia del de l'Esperança de València i el seu trasllat no fou voluntari sinó forçós. En l'Arxiu Històric Nacional hem trobat l'al·legació fiscal del procés de fe seguit contra aquesta religiosa, en el Tribunal de la Inquisició de València, des de l'any 1788 fins a 1795, així com el que es va instruir contra el seu confessor, el P. Juan Bautista Llorca, natural de la ciutat, que devia tindre al voltant de 57 anys quan van començar les actuacions judicials.³

En el mes de febrer de 1788, un picapedrer de València va denunciar per carta al P. Llorca, arran de determinades converses mantingudes, en l'any anterior, amb una neboda d'aquell, moribunda, de la qual el frare mencionat era el director espiritual. Entre d'altres, el religiós havia profetitzat que la vespra del dia de Nadal, a les dotze de la nit, quan es cantara la missa del gall en el convent d'agustines de l'Esperança, anava a morir una monja, precisament l'esmentada sor Josefa Mª Selma i que hi anaven a ocórrer prodigis. Sembla que el confessor havia creat una llegenda al voltant de la religiosa: que era afavorida per Déu, que patia experiències místiques interiors com Sta. Caterina de Siena, que tenia una nafra en el costat esquerre, que era considerada en opinió de santedat...

Pel que sembla, Josefa Mª Selma era una monja prou afamada entre la feligresia del monestir valentí; si bé les companyes d'hàbit l'anomenaven "l'algemesina", la gent de fora la coneixia com "la santa de l'Esperança", segons els testimonis de l'expedient inquisitorial. Així mateix, mantenia una relació prou estreta amb el confessor, "un cierto mutuo embeleso", en paraules de fra Josep de San Gil, integrant del sant Ofici, ja que, pel que sembla, la monja s'ocupava de la neteja de la roba i era la dipositària dels diners del confessor, el qual la denominava "la seua Pepa" o "Pepeta".

A més, les primeres declaracions dels testimonis també van acusar el capellà d'utilitzar paraules i fer accions escandaloses en el confessorari. Així, per exemple, es relata, en els documents del procés, que obligava als que anaven a rebre l'absolució a proferir paraules contra ell, com "ximple", "animal", "boig", etc., i que havia manat a algunes dones confessades que li besaren els peus -acció que ell repetia després en la sagristia de la capella del convent d'agustins de València, on residia-, que li pegaren bufetades, l'escopiren en la cara o que obriren la boca perquè ell hi bufara i sentiren l'Esperit Sant. D'alguna manera, la actitud del capellà podia semblar una mescla d'autoritarisme, sadomasoquisme i menyspreu a les dones.⁴ Tot i que, diversos religiosos i preveres van testimoniar en favor seu i van negar tot l'anterior, finalment va ser acusat i condemnat a presó i a embargament dels béns, ja que va estar qualificat com a "iluso, hipócrita e impostor, como obcecado por el demonio en la administración del sacramento de la penitencia".

Les contínues referències en el procés a sor Josefa Mª Selma va dur al tribunal a obrir, en el mes d'abril de 1788, una sumària contra ella. A més, en l'agost següent, un frare dominic va presentar una altra denúncia contra tots dos. El P. Llorca era el mestre espiritual de sor Josefa, a la qual confessava i dirigia en la redacció dels escrits, circumstància que era prou habitual en l'època. De fet, en el convent bocairentí tenim un cas similar: el de la direcció espiritual de la monja escriptora, del mateix segle XVIII, sor Josepa Antònia Nebot, pel vicari fra José Lorca.⁵

3.- ARXIU HISTÒRIC NACIONAL, *Inquisición*, II. 3722, exp. 25 i 37, respectivament. A més, també s'hi troba una part del procés de sor Josefa Mª Selma, en l'Arxiu Històric de la Universitat de València (A.H.U.V.), *Varios*, caixa 65/7.

4.- Una interpretació d'aquesta actitud es pot trobar en l'article de Mª Helena Sánchez Ortega "Flagelantes licenciosos y beatas consentidoras": *Historia* 16, 41(1979), 37-54, i en el de Vicente León Navarro "Entre la carne y el espíritu. El clero solicitante valenciano (siglos XVIII-XIX)": *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo* 13(2005), 347-378, on, en la p. 366, cita sor Josefa Mª Selma.

5.- FERRE DOMÍNGUEZ, J. V., "Aproximació als manuscrits d'una monja agustina": *Revista Festes Estiu de Bocairent* (2008), 54-61.

Sembla que sor Josefa Mª Selma patia visions i revelacions, que tenia, com ja hem dit, una nafra en el costat esquerre, la qual, segons ella, li havia fet Jesucrist el dia de la Purificació de la Mare de Déu sis anys abans de començar el procés, i que, a més, havia redactat diversos llibres per ordre del frare. Així, en l'expedient inquisitorial apareix que havia elaborat quatre manuscrits, en quart i enquadernats de pergamí, sobre la pròpia vida espiritual, un cartipàs amb vint-i-un quaderns solts sobre el mateix tema, trenta-set cartes dirigides a l'agustinia, un volum sobre la passió de Crist i un altre quadern que tractava dels sentiments del cor de Jesús i Maria en considerar la ingratitude de les criatures. Ens trobem, per tant, davant d'una monja escriptora, fenomen prou freqüent en el Barroc, l'obra de la qual va ser revisada minuciosament pels qualificadors del Sant Ofici. De fet, el 26 de febrer de 1791, fra Laureano Pastor i fra Miguel Gadea van presentar un detallat informe manuscrit d'una vintena de fulls, sobre tota l'obra de la religiosa, la qual, segons ells, estava *“escrita de orden de su Director, a quien tiene prestada obediencia firmada con juramento, y es una serie de divinas visiones, apariciones, revelaciones y hablas, las más familiares con el Niño Jesús, María SS^a, Santos y cortesanos del cielo. Se pinta naturalmente inclinada a obrar siempre lo mejor...”*⁶

En l'anàlisi troben moltes proposicions que els qualificadors consideraven temeràries, falses i injurioses als sagrats misteris de la religió i que, en la seua opinió, eren conseqüència de la imaginació de la monja o del dimoni. A nivell doctrinal i dogmàtic, arriben a acusar-la de defensar postures semblants als il·luminats i al molinosisme, doctrina de la qual també culpen el confessor d'estar contaminat.⁷ Fins i tot, a judici dels

inquisidors, algunes expressions dels escrits eren malsonants, escandaloses, herètiques, etc., com, per exemple, la tesi que defensava que la gràcia (de Déu) sempre havia romàs en ella des de què l'havien concebuda (*“inseminada”*) els seus pares. Tampoc va quedar el P. Llorca lliure de l'acusació de participació en l'autoria dels textos, ja que els investigadors el van reputar com a blasfem i injuriós per considerar els escrits de la monja com a revelats i difondre'ls com a tals, ja que *“aprueba y autoriza como reveladas varias proposiciones que en ellos se contienen, y son temerarias, mal sonantes, escandalosas, erróneas y aún heréticas...”*. Per tot això, l'incriminen com a sospitós de ser *de vehementi* en la seua fe, és a dir, suspecte d'haver comés un delictes greu.

Quant a la religiosa, a més d'imputar-la com a fanàtica, il·lusa -en el sentit de dona enganyada pel dimoni-, superbiosa, presumptuosa, hipòcrita, mentidera, etc., la fan responsable de dominar el director espiritual, seduir-lo i aconseguir, així, l'aprovació de les seues il·lusions i capritxos. Els qualificadors opinaven que en els escrits es denotava excessiva familiaritat i adhesió de la religiosa al director, la qual cosa, encara que es dissimulara amb el vestit de l'espiritualitat, era reprobable

6.- A.H.U.V., *Varios*, caixa 65/7, f. 201 r.

7.- L'il·luminisme era la doctrina que defensava la possibilitat d'assolir la perfecció mitjançant l'oració mental i les experiències extàtiques i místiques, sense necessitat de pràctiques rituals. En la mateixa línia, estava el “quietisme”, la doctrina defensada pel teòleg aragonès Miquel de Molinos (1628-1696), per al qual la millor manera d'arribar a Déu era la passivitat, la quietud i puresa de l'ànima i l'abandonament en mans del creador, el qual, sols amb la gràcia divina, podia salvar l'home. Després d'una temporada a València, va viure a Roma on fou condemnat per la inquisició, a causa de les proposicions considerades herètiques. També es coneix la seua doctrina com a “molinosisme”.

i sospitosa. De fet, sor Mª Pasquala Contell, que havia estat prelada del convent en els anys 1787 i 1788, va declarar, tres anys després, en el procés obert contra el frare, “*que la religiosa Sor Josefa Selma estava il·lusa y que abusaba de la sencillez del reo su confesor y que [ella] la mandó estuviere reclusa hasta segunda orden*”. D'alguna manera, la superiora va optar per exculpar el religiós i carregar la responsabilitat sobre la companya de claustre, de la qual, tot i parlar bé en alguns moments, arriba a afirmar que “*Satanás suele atormentarla con sus diabólicas astucias i ardidés*”.

Encara més, en les diverses deposicions testificals va arribar a posar-se en entredit la relació mútua, ja que l'afecte espiritual inicial entre el frare i la religiosa podia haver derivat en reprobable i impur. De fet, els qualificadors de l'escrit de la monja sobre els sentiments del cor de Jesús i de Maria, ja esmentat adés, indiquen que el llibre està ple de visions, revelacions, aparicions, successos i privilegis exorbitants concedits a la religiosa i al director, que eren senyals gravíssimes d'il·lusió i hipocresia, tant pel que feia a una com a l'altre. Així, sor Josefa M^a torna a ser considerada com a seductora, astuta, mentidera i, fins i tot, coneixedora de teories sobre l'esperit carnal i l'amor impur. Per la seua part, el confessor ordinari del convent va declarar que la monja era de bona conducta i criança, però d'una imaginació viva, un pensament visionari i una conversació atractiva, que la feia, als seus ulls, especialment perillosa.

Com ja hem dit, acabades totes les diligències prèvies, a partir de 1791 va romandre aïllada en la cel·la del convent, on tenia prohibit, per una banda, escriure cartes, amb l'excepció de les destinades al confessor, que ja no era el P. Llorca, que havia estat privat per l'arquebisbe de la llicència per a administrar el sagrament, sinó un altre agustinianà, el P. Tomàs Torregrosa, vicari del monestir femení de Sant Julià, de València, i, per altra, relacionar-se amb la gent, tret de la priora del seu propi cenobi. Finalment, i després d'un procés lentíssim, el 13 de maig de 1795 es van dictar els càrrecs contra ella i el 8 de juny es va acordar la presó i l'embargament del seu peculi particular. L'11 de juliol va ser reclosa en les presons secretes del Sant Ofici, a València, però, com devia ser prou humil, sols se li va requisar, d'un cert valor, un Jesuset que tenia a la cel·la.

Aleshores, es va celebrar el judici definitiu. La declaració de la religiosa va començar dos dies després, i la van acusar d'hipòcrita, mentidera, il·lusa i sospitosa, com el frare confessor, *de vehementi* en la fe. Sor Josefa M^a va manifestar que havia dit completament la veritat i que estava penedida dels delictes comesos; així mateix, va refusar algunes afirmacions contingudes en l'acusació del fiscal, de les quals va demanar ser absolta, alhora que es va declarar culpable d'altres, per les quals va pregar ser tractada amb misericòrdia i penitenciada de manera pietosa. Finalment, va sol·licitar que se li facilitara un confessor docte amb qui poguera fer una penitència general per a consol propi i

tranquil·litat de l'esperit. Després de l'acte de contrició, no va voler ni advocat ni defensa, per la qual cosa el tribunal li va nomenar un lletrat d'ofici, encarregat d'exculpar-la.

En els papers que hem trobat en els arxius res se'ns diu de la sentència definitiva, però cal pensar que, finalment, el tribunal, escoltades les al·legacions, va optar per un trasllat de convent. Tot i que algunes religioses havien declarat en favor seu, les paraules mencionades adés de la priora mostren que no devia ser una bona solució mantenir-la en el monestir de l'Esperança de València.

Sobre la seua estada a Bocairent sols coneixem la destinació econòmica del dot, com ja hem vist al principi. Va arribar en un moment en què, sota el priorat de sor Josefa Rita Ferre Francés, el vicariat del P. Joaquín Maseres i la procura del P. Fulgencio Gisbert, la comunitat vivia un moment pròsper amb inversions constants en les propietats pròpies i la transformació dels voltants del convent, poc després de l'arribada de les canonades noves de l'aigua al casc urbà. La nova religiosa, però, no devia estar massa bé de salut, pel que es desprén de la documentació estudiada, i és molt probable que la seua vida no fóra massa longeva.

Per altra banda, ens queda el dubte sobre la qualitat dels seus escrits, encara que, a primera vista, considerem que devia tindre millor formació intel·lectual que l'escriptora professa del convent bocairentí, sor Josepa Antònia Nebot, tant per la menor quantitat d'obres elaborades per aquesta com pels temes tractats. Probablement, la Inquisició degué ordenar la destrucció dels textos de sor Josefa Mª Selma, dels quals sols ens han arribat proposicions soltes, extreptes dels manuscrits i comentades pels qualificadors. Entre ambdues monges, trobem, no obstant això, alguns paral·lelismes notables, en allò referit a les vivències espirituals, el misticisme, la relació amb els confessors, etc., tot i que el seu final fou dispar: mentre una fou considerada com a santa, probablement per haver mort molt jove, l'altra ho fou com a pecadora. La diferència pot estar, segurament, en el fet de les denúncies al Sant Ofici i de la investigació i procés posteriors.

Per què fou exiliada, precisament, a Bocairent? No ho sabem amb seguretat. Ara bé, podia deure's, per una banda, a la distància respecte del lloc on havien ocorregut els fets, ja que el monestir agustinianà era, entre els femenins de l'Orde a la diòcesi de València, el més allunyat de la capital; però podia significar, també, que el convent bocairentí de les ermitanes tenia una fama reconeguda de rectitud i ortodòxia, lloc ideal, per tant, perquè sor Josefa Mª Selma poguera reconduir la seua vida espiritual i trobar el camí de l'eterna salvació.